

LỜI TỰA

Từ nhiều thập niên vừa qua của thế kỷ 20, chúng ta dễ dàng nhận thấy sự xuất hiện của nhiều quan điểm lý thuyết khác nhau về văn học và nghiên cứu văn học, xuất phát từ những lĩnh vực khác nhau của ngành khoa học này, trong đó có những quan điểm lý thuyết về việc nghiên cứu tiếp nhận văn học. Tiếp nhận văn học là một lý thuyết xuất hiện vào những năm 60-70 của thế kỷ trước và được xem như là thành tựu của sự vận động của một quá trình mà trong đó lý luận văn học nhận thức được và xây dựng thành lý thuyết, thành hướng nghiên cứu về một bộ phận hữu cơ của tiến trình văn học, một bộ phận mà lý luận văn học trước đó chưa thực sự chú ý đến một cách đúng mức, đó là người đọc, là sự tiếp nhận tác phẩm của người đọc. Lý thuyết tiếp nhận do vậy là sự phản ứng đối với mỹ học sản xuất, mỹ học mô tả, những mỹ học căn bản tập trung tìm hiểu về tác giả và tác phẩm, hai thành tố hữu cơ khác của đời sống văn học.

Lý thuyết tiếp nhận có nhiều hướng nghiên cứu khác nhau, ví như ở Đức ngay trong trường phái mỹ học tiếp nhận Konstanz cũng đã có hai hướng: mỹ học tác động của Wolfgang Iser, vốn đặt trọng tâm nghiên cứu ở văn bản, ở sự

khơi gợi, sự tác động của văn bản vào người đọc, vào sự tiếp nhận của người đọc, và lịch sử tiếp nhận của Hans Robert Jauss với định hướng tìm hiểu tiến trình lịch sử của sự tiếp nhận của người đọc. Việc các nhà lý luận văn học nhận ra vai trò không thể thiếu được của người đọc, người tiếp nhận trong các mối quan hệ của văn học, bao gồm tác giả, tác phẩm và người đọc, là một thành tựu có ý nghĩa khoa học. Người đọc, với vai trò là chủ thể hoạt động trong quá trình cụ thể hóa/ hiện thực hóa tác phẩm tạo nên tiến trình phát triển của văn học, được mỹ học tiếp nhận xem không phải là một yếu tố thụ động mà là một yếu tố năng động, tích cực, một yếu tố mà trong mối quan hệ giữa văn học với nó không chỉ bao hàm một năng lượng tạo nên giá trị thẩm mỹ mà còn bao hàm cả một năng lượng tạo nên giá trị lịch sử của tác phẩm văn học. Với nhận thức ấy, mỹ học tiếp nhận cho thấy nó đương nhiên tập trung vào yếu tố thẩm mỹ của văn học như trong tên gọi Mỹ học tiếp nhận của nó cũng như trong trọng tâm chú ý của vấn đề. Tuy thế nó cũng đã nhận thấy được yếu tố lịch sử của văn học, tất nhiên là một yếu tố lịch sử gắn liền với giá trị thẩm mỹ của tác phẩm văn học và xuất phát từ tiến trình lịch sử của sự tiếp nhận của các thế hệ người đọc. Nhận thức này của mỹ học tiếp nhận là xuất phát từ việc dựa vào lịch sử tác động của giải thích học triết học của Gadamer nhằm xây dựng một lịch sử tiếp nhận văn học. Bên cạnh đó, việc vận dụng khái niệm tầm đón đợi của nhà xã hội học Karl Mannheim cùng sự chú ý của nó đến sự thay đổi tầm, cho thấy có khuynh hướng phần nào nhìn nhận tính xã hội của văn học.

Lịch sử tiếp nhận được đề cập trong mỹ học tiếp nhận đã phát triển thành hướng nghiên cứu được vận dụng trong nhiều lĩnh vực khác nhau của khoa học xã hội và nhân văn

như văn học, triết học, văn hóa, nghệ thuật... và chúng tỏ có những đóng góp đáng ghi nhận. Lịch sử tiếp nhận văn học là hướng nghiên cứu chủ yếu lấy người đọc hiện thực, những tài liệu, những chứng cứ tiếp nhận về tác giả và tác phẩm của người đọc hiện thực làm đối tượng nghiên cứu.

Tác giả Lê Văn Hỷ đã xuất phát từ lý thuyết tiếp nhận mà chủ yếu là từ hướng nghiên cứu lịch sử tiếp nhận để tìm hiểu vấn đề: *Lịch sử tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu*. Theo tôi, đây là một hướng đi mới, có triển vọng trong việc mở rộng cách tiếp cận các vấn đề nghiên cứu văn học ở Việt Nam. Chuyên luận này là một trong số ít các công trình đầu tiên đặt vấn đề nghiên cứu lịch sử tiếp nhận văn học ở Việt Nam và là công trình đầu tiên nghiên cứu tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu dưới góc nhìn của mỹ học tiếp nhận một cách hệ thống, có khảo sát và điều tra cụ thể.

Tác giả chuyên luận đã nắm khá vững và vận dụng khá chắc tay một số nguyên tắc cơ bản của phương pháp nghiên cứu lịch sử tiếp nhận, làm chủ đối tượng nghiên cứu với một kết cấu hợp lý, khảo sát, nghiên cứu từng đối tượng tiếp nhận, từng bối cảnh tiếp nhận... để từ đó dẫn ra sự phong phú và phức tạp trong lịch trình tiếp nhận tác phẩm Nguyễn Đình Chiểu đặt trong những không gian và thời gian khác nhau. Đối tượng tiếp nhận ở đây là tác phẩm của nhà thơ yêu nước Nguyễn Đình Chiểu trong sự tiếp nhận của người đọc, người nghe cùng thời và của giới nghiên cứu, phê bình qua các thời kỳ lịch sử khác nhau; Nguyễn Đình Chiểu trong sự tiếp nhận của văn học dân gian và giới sáng tác và Nguyễn Đình Chiểu trong sự tiếp nhận trong nhà trường phổ thông và đại học hiện nay. Các đối tượng tiếp nhận được tác giả chuyên luận

khảo sát và khai triển khá sâu và chi tiết như với người cùng thời, trí thức Tây học nửa đầu thế kỷ 20, tiếp nhận của các nhà nghiên cứu trong những năm kháng chiến chống Pháp 1945-1954, với giới nghiên cứu, phê bình ở miền Bắc từ 1954-1975; ở các đô thị miền Nam giai 1954-1975, trong đời sống văn học cả nước từ sau 1975. Các bình diện như Nguyễn Đình Chiểu trong sự tương tác với văn hóa – văn học dân gian Nam Bộ, và trong sự tiếp nhận của giới sáng tác cũng được đi sâu nghiên cứu với những phát hiện mới mẻ và thú vị. Đồng thời cuộc đời và văn thơ của Nguyễn Đình Chiểu còn được mở rộng tới đối tượng tiếp nhận là học sinh phổ thông của hai cấp học (trung học cơ sở, trung học phổ thông) và cả sinh viên đại học. Tác giả chuyên luận đã tỏ ra có sự quan tâm trong điều tra xã hội học về thực trạng tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu trong nhà trường các cấp. Đây là một bộ phận không nhỏ người đọc tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu (vốn liên quan đến giới, lứa tuổi và trình độ... được một số nhà lý luận bổ sung vào chỗ thiếu vắng trong lý thuyết của mỹ học tiếp nhận Konstanz), nhưng ít được đề cập đến trong những công trình nghiên cứu đã có trước đó có phương hướng nghiên cứu là giải thích và phân tích văn bản. Bằng phương pháp điều tra xã hội học với hệ thống các bảng hỏi theo quy chuẩn, có thể đảm bảo tính khoa học; và kết quả mang lại là đáng chú ý, đã phần nào trả lời cho câu hỏi tại sao học sinh, sinh viên hiện nay kém yêu thích môn văn, đặc biệt là văn học giai đoạn trung đại, và làm sáng rõ những khó khăn trong việc dạy và học thơ văn Nguyễn Đình Chiểu trong nhà trường hiện nay. Công việc điều tra xã hội học được thực hiện theo đúng yêu cầu của thao tác xã hội học, cũng là một yếu tố góp phần làm tăng thêm tính hợp lý của công trình và tạo nên một kết hợp lý thuyết – thực tiễn

hài hòa trong nghiên cứu văn chương.

Người viết đã tập hợp được một khối lượng các công trình nghiên cứu thơ, văn Nguyễn Đình Chiểu khá đầy đủ, đa dạng, đặc biệt là những bài viết, công trình về Nguyễn Đình Chiểu trong văn học các đô thị miền Nam giai đoạn 1954-1975. Đây là mảng nghiên cứu về Nguyễn Đình Chiểu, mà trước đây do nhiều lý do khác nhau, chúng ta chưa có điều kiện khảo sát và nghiên cứu một cách thấu đáo. Lê Văn Hỷ đã thực hiện việc khảo sát một cách công phu tất cả những công trình, bài viết về Nguyễn Đình Chiểu từ cuối thế kỷ 19 đến nay, sau đó phân loại và hệ thống, nhận xét và đánh giá về việc giới thiệu, dịch thuật, nghiên cứu và ảnh hưởng của nhà thơ đối với văn học viết và các loại hình nghệ thuật trình diễn khác trong suốt hơn một thế kỷ qua. Công trình đã giúp người đọc và giới nghiên cứu có được cái nhìn rộng dài, đa chiều về một hiện tượng văn học lớn trong giai đoạn cuối trung đại.

Tác giả công trình chúng tôi có khả năng bao quát, am hiểu lịch sử vấn đề cần nghiên cứu. Nắm vững lịch sử vấn đề, rất cố gắng để không bỏ sót thành tựu và những kết quả của người đi trước là điều kiện đảm bảo cho tính kế thừa, tính hệ thống, tính mới của chuyên luận. Cũng như các lập luận ở từng chương, mục của chuyên luận đã không chỉ trình bày các giai đoạn lịch sử, các trạng thái tiếp nhận Nguyễn Đình Chiểu mà còn đưa ra những luận giải của người viết về các trạng thái đó.

Các phương pháp nghiên cứu được vận dụng trong công trình như lịch sử chức năng, hệ thống cấu trúc, loại hình, xã hội học, phân tích, tổng hợp, so sánh, thống kê,... đã được tác giả vận dụng hợp lý, cần thiết khi giải quyết vấn đề nghiên

cứu lịch sử tiếp nhận về một tác gia văn học Việt Nam thời trung đại là Nguyễn Đình Chiểu. Cuốn sách này thực sự là một công trình thể hiện được niềm say mê nghiên cứu, sự lao động khoa học cần mẫn của tác giả. Chuyên luận được thực hiện với một tinh thần khoa học nghiêm túc, ý thức trách nhiệm của một người nghiên cứu đã đạt chất lượng của một công trình khoa học có giá trị nghiên cứu văn học sử, có thể phục vụ hữu hiệu trong nghiên cứu và giảng dạy.

Điều cần đặc biệt ghi nhận là công trình đã góp phần khẳng định giá trị các tác phẩm của Nguyễn Đình Chiểu từ bình diện nghiên cứu tiếp nhận, cũng như vị trí của ông trong văn học yêu nước chống Pháp thế kỷ 19. Các chương đều được viết khá kỹ càng, bám sát thực tiễn nghiên cứu về tác giả và tác phẩm, có nhiều lập luận thể hiện quan điểm riêng và có đóng góp nhất định về học thuật. Phần “Phụ lục” in kèm chuyên luận được chuẩn bị công phu, thể hiện sự lao động nghiêm túc của tác giả công trình, đồng thời giúp cho những nhận xét, đánh giá được khách quan, thỏa đáng và có tính thuyết phục cao hơn.

Tôi hoan nghênh Lê Văn Hỷ vì: (như đã nói) thông qua việc nghiên cứu lịch sử tiếp nhận các sáng tác của Nguyễn Đình Chiểu, tác giả đã góp phần chứng minh thêm vị trí và giá trị cần gìn giữ của văn chương của nhà thơ yêu nước Nguyễn Đình Chiểu trong lịch sử văn học dân tộc, bởi chỉ có những tác giả lớn, có tầm cỡ nhất định, có được sự quý trọng, sự quan tâm và yêu thích của nhiều tầng lớp công chúng độc giả (hay thính giả và khán giả) rộng lớn qua nhiều thời kỳ lịch sử mới có thể có được một lịch sử tiếp nhận phong phú và đa dạng như vậy. Nó cũng gián tiếp giúp chúng ta nhận thấy

được việc cần thiết phải làm gì để tiếp tục gìn giữ và phát huy các giá trị của di sản văn học này, cả trong nghiên cứu, giảng dạy và phổ biến bằng nhiều phương tiện truyền thông khác nhau. Công trình của Lê Văn Hỷ còn thể hiện tình cảm, tấm lòng của tác giả đối với di sản văn chương của cha ông, cụ thể là nhà thơ yêu nước Nguyễn Đình Chiểu.

PGS.TS. Huỳnh Văn

